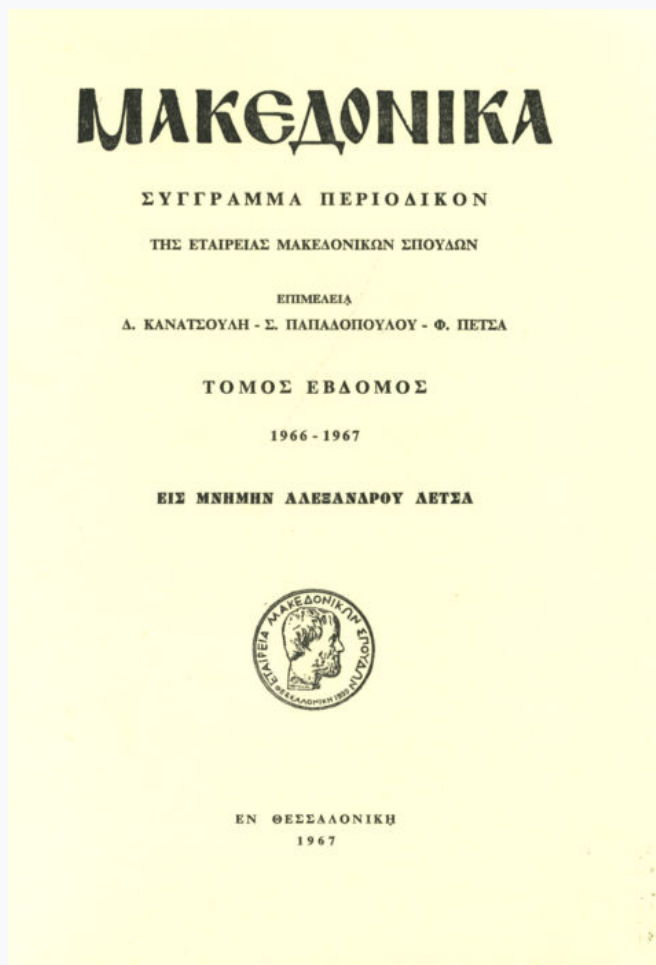

Μακεδονικά

Τόμ. 7 (1967)

Εις μνήμην Αλέξανδρου Λέτσα

Έλεγχος κριτικής

Χ. Γ. Γεωργίου

doi: [10.12681/makedonika.984](https://doi.org/10.12681/makedonika.984)

Copyright © 2015, Χ. Γ. Γεωργίου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γεωργίου Χ. Γ. (1967). Έλεγχος κριτικής. *Μακεδονικά*, 7, 373–375. <https://doi.org/10.12681/makedonika.984>

- 36) Ό Τιμώτατος Ίωάννης Σ. Δάλλης εκ Χώρας Χοτόβου
 37) Η Τιμωτάτη Μαριγώ σύζυγος Ί. Δάλλη
 38) Οί Τιμώτατοι Αὐτάδελφοι Γεωργίου Παπαζαβελερινοῦ
 39) Οί Τιμώτατοι Αὐτάδελφοι Μήτσιου Ζλατάνου

Δ' Μοναστήριον τῆς Ρίλας

- 1) Πανοσιολογιώτατος Νεόφυτος Παπαπέτρου ὁ καὶ Μουσικός
 2) Όσιολογιώτατος Ίεροδιάκονος Ίσαΐας Χ' Φιλίππου ὁ καὶ Μουσικός
 3) Μουσικολογιώτατος Ίεροδιάκονος Κύριλλος Παπαστάμου

Ε' Οί τοῦ Ἐπιτρόπου Ίωσήφ Μαθηταί

- 1) Όσιολογιώτατος Χρῦσανθος Παῦλου Πλαμτζᾶ
 2) Όσιολογιώτατος Ἀβέρκιος Παπασιλβέστρου
 3) Ίεροδιάκονος Ἀβράμιος
 4) Λογιώτατοι Αὐτάδελφοι Κων/νος καὶ Ίωάννης Λαζάρου εκ Σαμακοβίου

I. ΒΑΤΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Εὐχαριστῶ τὸν κ. Βασ. Φόρη δι' ὅσα καλὰ ἔγραψε γιὰ τὸ βιβλίον μου «Τὸ γλωσσικὸ ἰδιῶμα Γέρμα Καστοριάς» στὸ περιοδικὸ Balkan Studies τόμ. 3, σελ. 208-212 ἐξαίρων διάφορα προσόντα του, τὸ σπουδαιότερο τῶν ὁποίων εἶναι ἡ καλὴ κι ἀκριβὴς ἀπόδοσις τοῦ ἰδιώματος. Παρὰ ταῦτα ὁμως τονίζει καὶ μερικὰ μειονεκτήματα τοῦ βιβλίου.

Ἐπειδὴ νομίζω πὼς οἱ σχετικὲς γνῶμες τοῦ κ. Β. Φόρη δὲν εὐσταθοῦν καὶ μειώνουν καὶ τὴν ἀξιολογίαν τοῦ ἔργου, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος ἐπαινεῖ, ἐθεώρησα ἀναγκαῖο χάριν τῆς ἀληθείας νὰ προβῶ στὴν ἐξέτασι καὶ ἀνασκευὴ αὐτῶν.

Οἱ γνῶμές του εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1. Πρῶτα - πρῶτα δὲ συμφωνεῖ μὲ τὴ σειρά, πού δημοσιεύτηκε ἡ ὕλη τοῦ βιβλίου: λεξιλόγιο, προσθήκες, τοπωνύμια, κύρια ὀνόματα καὶ γραμματικὲς παρατηρήσεις. Προτίμησα ὁμως τὴ σειρά αὕτη, γιατί εἶχα ὑπ' ὄψει πὼς πρῶτα δημιουργήθηκε ἡ γλώσσα κ' ὕστερα ἀκολούθησε ἡ συγγραφὴ γραμματικῆς.

2. Διατείνεται πὼς τὸ λεξιλόγιο εἶναι «ὑπέρμετρα ἐκτεταμένον» κι εὐρίσκει «λήμματα περιττά (!) ἢ ἄλλα, πού θὰ τοὺς ἀρκοῦσε ὁ χαρακτηρισμὸς «κοινόν». Προχωρώντας ὁμως παρατηρεῖ: «βέβαια τέτοια λήμματα διαφωτίζουν πολὺ συχνὰ σπουδαία φωνητικά, μορφολογικὰ ἢ καὶ συντακτικὰ χαρακτηριστικά, αὐτὰ ὁμως θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ συζητηθοῦν στὰ οἰκεία κεφάλαια τῶν γραμματικῶν παρατηρήσεων» ὥστε τὰ λήμματα δὲν εἶναι καθόλου περιττά. Τὸ πὸν εἶναι καλύτερα νὰ συζητηθοῦν εἶναι ζήτημα προτιμήσεως. Κι ἀναφέρω, ὅσα γράφω στὸν πρόλογό μου σελ. η' «ἤθελα ἡ ἐργασία μου νὰ ἐπεκταθῆ σὲ ὅσο τὸ δυνατόν εὐρύτερο κύκλον» κ.τ.λ., γιατί ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἡ ἔρευνα κ' ἡ ἐξέτασι τῶν γλωσσικῶν φαινομένων σὲ πλοῦσια ὕλη κι ὄχι φτωχὴ γίνεται πληρέστερη κι ἀποδοτικώτερη.

3. Ό κ. Β. Φόρης βρῖσκει τὴ φωνητικὴ τοῦ βιβλίου μου πολὺ περιληπτικὴ. Ἄλλὰ ἀπαντῶ σ' ὅλες τὶς γραμματικὲς βλέπομε ὅτι τὸ φθογγολογικὸ μέρος εἶναι πολὺ μικρότερον ἐν σχέσει μὲ τὰλλα δύο μέρη, τὸ τυπικὸ καὶ τὸ ἔτυμολογικὸ, γιατί τὰ φαινόμενα, πού ἐξετάζει, εἶναι πολὺ ὀλιγώτερα. Ἡ μικρὴ γραμματικὴ τοῦ Thumb διαθέτει 13 μόνον σε-

λίδες για τή φθογγολογία, ἐνῶ για τήν μορφολογία 126· ἡ μεγάλη (1910) διαθέτει 26 μό-
νον σελίδες για τή φθογγολογία και 144 για τή μορφολογία.

4. Ὁ κ. Β. Φόρης παρατηρεῖ στήν περίφημη κριτική του ὅτι, ἐνῶ οἱ τύποι ἔχου ἀγα-
πῆς, ἔχου ἀναθιματις κ.τ.λ. γράφονται με ἄπλό ζ (ὑπερωικό), οἱ λέξεις πε'ρς', δγ'ακος'
κ.τ.λ. γράφονται με ζ παχὺ (οὐρανικό), μολονότι πρόκειται για τὸ ἴδιο φαινόμενο, τῆς
ἐξαφανίσεως δηλ. τοῦ καταληκτικοῦ φωνήεντος. Στενοχωρεῖται γι' αὐτὸ ὁ κ. Β. Φόρης
καὶ ἀπορεῖ. Ἄλλὰ τί νά γίνη; νά μη ποῦμε τήν ἀλήθεια; Ἐτσι ἔχου τὰ πράγματα, ὅπως τὰ
κατέγραψα και σ' αὐτὸν ἀπέκειται νά λύση τήν ἀπορία του! Γράφοντας δὲ διδάσκει ἐπι-
σης πὼς τὰ ζ ξ ψ εἶναι διπλοὶ φθόγγοι! Μ' αὐτὸ κι ἕνας μαθητῆς τῆς Β' τάξεως τοῦ δημο-
τικοῦ τὸ ξέρει.

Ἄλλὰ δυστυχῶς θριαμβολογῶν ἀμφισβητεῖ τήν εἰλικρίνειά μου στο ζήτημα τῆς
προφορᾶς λέξεων τοῦ ιδιώματος, γιατί γράφει: «ἔτσι ὁμοῦ παίρνομε μιὰ ὄχι ξεκαθαρισμέ-
νη εἰκόνα τῆς προφορᾶς και δικαιούμαστε νά ἀναρωτηθοῦμε, μή τυχόν τὸ ἴδιο συμβαίνει
και με ἄλλους φθόγγους». Τήν παραπάνω μομφή κρίνω ἀπαράδεκτη και τήν ἀπορρίπτω
με δικαιολογημένη ἀγανάκτηση.

5. Κατακρίνει πρός τοῦτους τὸν τρόπο, κατά τὸν ὁποῖο γράφω τῆς φράσεις, στίς ὁ-
ποῖες ὑπάρχου προκλιτικά π.χ. νά σέ λούσω, ἄν σέ πιάσω κ.τ.λ. και τὰ ιδιωματικά νά
σι λούσου, ἄν σι πχ'άσου κ.τ.λ., γιατί, λέγει, ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς γραφῆς προέρχεται ἀπὸ
τήν καθαρῆουσα, ἐνῶ θά ἔπρεπε κατά τῆ Νεοελληνική γραμματική τῆς δημοτικῆς νά
γράψω ναυιλούσου, θασιλ'ώσου κ.τ.λ. Δὲ νομίζω ὅτι ἡ Νεοελληνική γραμματική, στήν
ὁποία πιστεῖται ὁ κ. Β. Φόρης, εἶναι κανένα γλωσσικὸ εὐαγγέλιο, τὸ ὁποῖο ἔχου τήν ὑπο-
χρέωσι οἱ Πανελλήνες νάκολουθοῦν.

6. Δὲ συμφωνεῖ ἀκόμη και με τή γραφή μου «ἡ συννυφάδα μου» και διαλεκτικά «ἡ
συμφάδα μ», τήν ὁποία θεωρεῖ λανθασμένη. Δικαίωμά του εἶναι νά ἔχη τή γνώμη αὐτή,
ἀλλ' ἄς ἐπιτρέπη και στοὺς ἄλλους νά ἔχου τή δική τους.

Ἐγὼ προσέχω πολὺ σὲ ζητήματα ὀρθογραφίας και γενικά σὲ γλωσσικά στά παραγ-
γέλματα και διδάγματα τοῦ ἀειμνήστου και διακεκριμένου γλωσσολόγου και καθηγητοῦ
μου Γεωργ. Χατζιδάκι, ὁ ὁποῖος ἔλυσε τόσα προβλήματα ἀναγόμενα στήν ἐπιστήμη τῆς
Γλωσσολογίας και ἄφησε ἐποχὴ στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο. (Πρβλ. Γεωργ. Χατζιδάκι,
'Ακαδ. Ἄναγν. τόμ. Β' σελ. 520). Ἡ δική του γραφή «σιατιστινὸ ἰδίωμα», «σπλῆνα»
εἶναι λανθασμένη, γιατί κατά τήν ἱστορία τῆς γλώσσης ἡ ὀρθή εἶναι σιατιστινὸ ἰδίωμα,
σπλῆνα.

7. Ἀξιοπερίεργο εἶναι ὅτι μέσα στά ἐλεγκτέα συναναμειγνύει και διάφορα π.χ. «μι
τῆς ὑγείας σας, πόταβους, ὀπόταβους, λούσας, πχ' ἄσιμέτι, φέριμέτι του ἰδῶ», κι ἔτσι
δημιουργεῖται σύγχυσι και ἕνας σάλος, ἐνῶ ἔπρεπε νάσχολληθῆ μ' ἐκεῖνα ἀποκλειστικά,
ποῦ κατά τή γνώμη του δὲ διατυπώθηκαν ὀρθῶς. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ τελευταῖα «πχ' ἄσιμέτι,
φέριμέτι του ἰδῶ» και τὰ παρόμοια δίδει σ' αὐτὰ μιὰ ἐξήγηση ὁλοῦ περιττή, γιατί τὰ φαι-
νόμενα αὐτὰ εἶναι αὐτονόητα και δὲν ἔχου ἀνάγκη περαιτέρω ἐρμηνείας. Ἡ παρατήρησι
του ὅτι «τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἶναι πιὸ διαδεδομένο στο Ἰαβίσι» (βλ. Ν. Π. Ἄνδριώτη ὁ.π.
69) δὲν δύναται νάφορᾷ ἐμέ, γιατί τὸ βιβλίον μου ἄρχισε νά τυπώνεται στά 1959, πολὺ
πρὸ τῆς κυκλοφορίας (1962) τοῦ βιβλίου του Ν. Π. Ἄνδριώτη.

8. Δὲ συμφωνῶ και με ὅσα γράφει για τή λέξι «ἀμουκαίτζ'ά». Δὲν τή λέγω τούρκικη,
ὡς ἰσχυρίζεται, ἀλλὰ «λ. τουρκ. προελ.»· τούρκικη γράφω τῆ «μουκαέτζς» και γράφοντας
τουρκικῆς προελεύσεως ὑπονοῶ πὼς σχηματίστηκε ἀπὸ πυρῆνα καθαρῶς τούρκικο, με
βάσι δηλ. τήν τούρκικη λέξι μουκαέτζς.

9. Παρακάτω γράφει: «και τὸ λεξιλόγιο ὁμοῦ δίνει λαβή για πολλές παρατηρήσεις»
και, ἐνῶ περιμένω νάποφανθῆ, τί δὲν ἔχει διατυπωθῆ ὀρθά, φιλολογεῖ για τὸ λυγγ'άζου,
πὼς ἔγινε ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο λύγγε, και παραπέμπει σὲ γραμματικῆς και λεξικά, ὅπως και για

τὸ σπληνίζου, πὼς ἔγινε ἀπὸ τὸ «σπλήνα» (;) καὶ τὸ χολῶ ἀπὸ τὸ χολή, γράφει δηλ. πράγματα περιττά κι ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα κι ἀναμειγνύει νέα μέ ἀρχαία. Ἐγὼ τοῦ ἀντιπαρατηρῶ ὅτι ἔρχομαι ἀρχαίῳ χολά - ω (-ῶ) ἀπὸ τὸ χολή, ἀλλὰ καὶ χολό - ω (-ῶ) ἀπὸ τὸ χόλος. Δὲν τὰ διστάλλει κι ἐκφράζεται συγκεκριμένα.

10. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ λέξι κ' ἐπέ, κιπέ δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς κατὰ ποῖο τρόπο ἔχει καταχωριστῆ, γιατί γιὰ ξένες λέξεις καὶ μάλιστα γιὰ τουρκικες, ὅσες ὁ ἴδιος δὲν ἤξερα—διότι δὲν εἶμαι κι ἐγκρατής τῆς τουρκικῆς—ρωτοῦσα ἄλλους ἢ τουρκομαθεῖς ἢ καὶ οὐχὶ καὶ μέ πληροφοροῦσαν· φροντίζα δὲ ἡ πληροφορία τους νὰ εἶναι ἔγκυρος. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι παρεισέφησε κατόπιν ἐσφαλμένης πληροφορίας.

Τὸ ἐπίρρημα ἔχει ἀντίστοιχο, νομίζω, τὸ ἀρχαίῳ εἰ δὲ μὴ καὶ προήλθε, ὅπως κι ἐκεῖνο ἀπὸ συντάξεις ἑλλειπτικές· π.χ. νὰ μὴ νδέης, κ' ἐπέ ὕστια, ὄ,τ κι νὰ κάμς, χαμένα· οἱ φράσεις αὐτὲς λέγονται καὶ κάπως πλήρεις: πὲ νὰ μὴ νδέης, κ' ὕστια, ὄ,τ κι νὰ κάμς, χαμένα· οἱ πλήρεις εἶναι· εἰπέ νὰ μὴ τύχης, σοῦ δώση ἡ μοῖρα, καί, ἂν σοῦ δώση, ἡ μοῖρα ὕστερα, ὄ,τ καὶ νὰ κάμης, ἀνωφελῶς θὰ τὸ κάμης.

11. Δὲ μπορῶ νὰ συμφωνήσω καὶ ὡς πρὸς ὅσα γράφει γιὰ τὴ φράσι μου «τέλει' ἀγαθὰ» τὰ θεωρῶ ἐξεζητημένα. Ἐκμειεῖ θεωρίες κατὰ τὴ γνώμη μου ἀστήρικτες. Λέγει πὼς πρόκειται ἐδῶ γιὰ τέλη ἀγαθὰ καὶ τὸ συνδυάζει μέ τὸ Σολῶναιο «μηδένα πρό τοῦ τέλους μακάριζε». Δὲ μπορῶ νὰ συμφωνήσω, γιατί ἀκούει κανένας αὐτοῦς, ποῦ τὸ εὐχονται, νὰ λέγουν τέλει' ἀγαθὰ καὶ τότε - τότε καὶ τέλεια ἀγαθὰ.

Θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσω καὶ τὰκόλουθα. Στὸ τέλος τῆς κριτικῆς τοῦ γράφει κι αὐτά. «Ὅποιος ξέρει καλά, πόσο κοπιαστικὴ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ ἀπασχόληση γιὰ ἕναν ΠΑΙΔΑΓΩΓΟ, αὐτὸς θὰ δεῖξῃ πλήρη ἀναγνώριση στὸ συγγραφέα γιὰ τὸν εὐτυχῆ αὐτὸ (;) καρπὸ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν πατρίδα του». Τοῦ ἀπαντῶ δὲ δέχομαι, ὅσα παραπάνω φθέγγεται. Δὲν ἐπιτρέπω σκέψεις κ' ἰδέες ἰδικές του νὰ τις παρουσιάξῃ ὡς ἰδικές μου· νὰ μέ ὑποκαθιστᾷ στὶς γνῶμές μου· οὔτε καὶ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ παιδαγωγοῦ στὴν προκειμένη περίπτωσι. Προέβην στὴ συγγραφῆ τοῦ βιβλίου μου αὐτοῦ ἀπὸ ἀγάπη ὄχι τόσο τῆς γενετήρας μου, ὅσο τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς πῶ μεγάλης Πατρίδος μου, τῆς Ἑλλάδος.

X. Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ Π. Μ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ ΠΕΡΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Δημοσιεύουμε παρακάτω μιὰ ἀνέκδοτη, ὅσο ξέρουμε, ἐπιστολὴ ἢ, καλύτερα, ἕνα σύντομο ὑπόμνημα¹, ποῦ ὁ ἀείμνηστος Παντελῆς Μ. Κοντογιάννης ἔστειλε στὶς 11 Ἰουνίου τοῦ 1907 στὸν τότε Γενικὸ Πρόξενο τῆς Ἑλλάδος στὴ Θεσσαλονικίη², σχετικά μέ τὴν ἔρευνα τῆς νεώτερης ἱστορίας τῆς Μακεδονίας.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ Κοντογιάννης, ὁ πρῶτος ἱστορικός μας ποῦ ἀσχολήθηκε ἀποκλειστικὰ καὶ συστηματικὰ μέ τὴ νεώτερη ἱστορία μας, ἂν καὶ καταγόταν ἀπὸ τὴ Χίο,

¹ Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ, ποῦ εἶναι γραμμένο καὶ στὶς τέσσερις σελίδες διφύλλου χάρτου διαστάσεων 0,20×0,25, μοῦ τὸ παραχώρησε ὁ ὑπάλληλος τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν κ. Ἰωάννης Παπατσιούμας, ποῦ τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτή.

² Ἀπὸ τὸ Μάιο τοῦ 1904 ὡς τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1907 Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὴ Θεσσαλονικίη ἦταν ὁ γνωστὸς γιὰ τὴ δράση του Λάμπρος Κορομηλάς. Βλ. γι' αὐτὸν: Βασ. Λαοῦρδα, Τὸ Ἑλληνικὸν Γενικὸν Προξενεῖον Θεσσαλονικίης, 1903-1908, Θεσσαλονικίη 1961, σ. 11 κέ.